اضطراب امتحان و برخی از عوامل فردی– اجتماعی مرتبط با آن در دانش‌آموزان دبیرستانی شهر شیراز

معصومه موسوی[۱]، حسن حق شناس[۲]، محمد جواد علیشاهی[۳]، سید بدرالدین نجمی[۴]

چکیده

مقدمه: موفقیت در آزمون نقش اساسی در موفقیت شغلی و تحصیلی دانش‌آموزان دارد. در دانش‌آموزانی که به هنگام امتحان دستخوش اضطراب می‌شوند از کیفیت پردازش اطلاعات کاسته می‌شود و این امر بر عملکرد تحصیلی تأثیر مهمی خواهد داشت. هدف این مطالعه تعیین ارتباط پاره‌ای از عوامل فردی - اجتماعی با اضطراب امتحان در دانش‌آموزان دبیرستانی بود.

مواد و روش‌ها: این مطالعه به روش توصیفی– تحلیلی و از نوع مقطعی بر روی نمونه‌ای به تعداد ۵۱۲ نفر از دختران و پسران دبیرستان‌های دولتی، خصوصی و تیزهوشان شهر شیراز انجام شد. ابزار جمع‌آوری اطلاعات شامل سیاهه اضطراب امتحان اسپیلبرگر و پرسش‌نامه ویژگی‌های فردی– خانوادگی بود. در نهایت داده‌های خام تحت نرم‌افزار $SPSS_{11}$ و با آزمون‌های آماری ANOVA و t برای مقایسه میانگین‌های مستقل و ضریب همبستگی پیرسون مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها: نتایج مبین ارتباط معنی‌دار بین نمره اضطراب امتحان با ناحیه آموزش و پرورش، تعداد دانش‌آموزان کلاس و واکنش مدرسه و والدین به افت تحصیلی دانش‌آموزان بود ($P < ۰/۰۵$)، ولی بین نمره اضطراب امتحان با سن والدین و وضعیت زندگی مشترک والدین و تعداد مراجعه والدین به مدرسه ارتباط معنی‌داری یافت نشد.

نتیجه‌گیری: یافته‌های این پژوهش مؤید اثر هیجان اضطراب بر عملکرد فرد، به ویژه عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان، بود؛ پس شناسایی عوامل فردی، اجتماعی و زیستی اضطراب می‌تواند به اتخاذ تدابیری برای کاهش سطح آن منجر شود.

واژه‌های کلیدی: اضطراب امتحان، دانش‌آموزان دبیرستانی، عوامل فردی– اجتماعی، شهر شیراز.

نوع مقاله: تحقیقی

دریافت مقاله: ۸۷/۳/۱۵ *پذیرش مقاله: ۸۷/۵/۲۳*

مقدمه

هنگامی که عملکرد ما مورد ارزیابی قرار می‌گیرد احتمال بروز واکنش هیجانی از جانب ما وجود دارد. در هر مرحله از ارزیابی اگر احساس کنیم که آمادگی لازم را نداشته و یا شک در توانایی خود داشته باشیم و یا حتی تصور کنیم که نمی‌توانیم بهترین عملکرد خود را ارائه کنیم، در آن زمان احساس

۱- روانپزشک، بیمارستان حافظ، دانشگاه علوم پزشکی شیراز (نویسنده مسؤول) E-mail: m-mousavillo@yahoo.com
۲- استادیار گروه روانپزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز
۳- دانشیار گروه روانپزشکی، دانشکده پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز
۴- دکترای تخصصی روانشناسی، مرکز تحقیقات علوم رفتاری، دانشگاه علوم پزشکی اصفهان

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.17352029.1387.6.1.4.0]
www.mui.ac.ir

ناراحتی، فشار عصبی و یا افسردگی خواهیم داشت و بر عکس اطمینان به آمادگی و یا توانایی عملکرد خوب، همراه با هیجان‌های مثبت مثل اعتماد به نفس، غرور، انبساط خاطر و احساس خود کارآمدی است.

اضطراب امتحان، ارتباط نزدیکی با تشخیص ترس اجتماعی در چاپ چهارم تجدید نظر شده راهنمای تشخیصی آماری اختلالات روانی (DSM IV-TR) دارد. ترس اجتماعی به تعریف (DSM IV-TR) عبارت است از ترسی شدید و مداوم از موقعیت‌هایی که احتمال خجالت‌زدگی در آنها مطرح است (۱).

اسپیلبرگر (Spielberger) تفاوتی بین اضطراب حالت (State) و صفت (Trait) قایل شد. در اضطراب حالت، فرد به‌طور موقت واکنش هیجانی دارد و علتش هم این است که فرد با موقعیت به‌خصوصی برانگیخته می‌شود. در حالتی که اضطراب صفت، خصوصیت پایداری است که فرد مستعد اضطراب است و موقعیت‌های مختلف را تهدیدکننده می‌یابد (۱).

در برخی از مطالعات انجام شده از اضطراب امتحان به‌عنوان یک اضطراب صفت یاد شده است که فرد دارای اضطراب امتحان هنگامی تغییرات شناختی را از خود نشان می‌دهد که در معرض یک امتحان دشوار قرار گیرد (۲). دانش‌آموزانی که دارای نمرات بالای اضطراب امتحان هستند تنها با دیدن چند سؤال اول در مورد کل امتحان قضاوت عجولانه‌ای دارند، در حالی‌که دانش‌آموزان دارای نمرات پایین اضطراب امتحان، قضاوت را تا آخر امتحان به تعویق می‌اندازند (۳).

مطالعات اخیر اطلاعات زیادی در مورد اضطراب امتحان در اختیار ما قرار داده است. برای مثال معلوم شده است که اضطراب امتحان دارای دو مفهوم است. یکی مفهوم شناختی که همان جنبه نگرانی (Worry) است و به فکر نابه‌جا بر می‌گردد که در واقع توجه آگاهانه فرد در مورد عملکردش می‌باشد. برای مثال توجه به عواقب مردود شدن در امتحان، مقایسه خودش با دیگران و انتظار عملکرد منفی؛ دیگری مفهوم هیجانی (Emotional) است که با علایم جسمی و تنش مشخص می‌شود، مثل بالا رفتن ضربان قلب، اختلالات گوارشی و تعریق (۶-۴).

عوامل متعددی از جمله سن، جنس، توقعات والدین و یا اجتماع و محتویات مطالب مورد آزمون می‌تواند با اضطراب امتحان ارتباط داشته باشد و در همین راستا مطالعات زیادی جهت درک ریشه‌های این معضل صورت گرفته است. ارزیابی منفی فرد از خودش می‌تواند هسته مرکزی اضطراب امتحان باشد (۷). به علاوه اضطراب امتحان ارتباط نزدیکی با فقدان اعتماد به نفس، ناتوانی برای حل مسأله و یکی از متغیرهای شناختی مطرح به نام احساس خود کارآمدی دارد (۸).

یکی از عوامل مؤثر، فضا و محیطی است که دانش‌آموز در آن تحصیل می‌کند. برای مثال تفاوت‌هایی بین جمعیت روستایی و شهری در میزان اضطراب امتحان دیده شده است (۹). آشنا یا غریب بودن ممتحن‌ها (۱۰) و وجود محدودیت زمانی (۱۱) نیز می‌تواند از عوامل مؤثر باشد. پسران با سطح بالای اضطراب در هنگام امتحان با محدودیت زمانی عملکرد ضعیفی نسبت به هم‌سالان با سطح اضطراب پایین دارند. در بعضی از تحقیقات دیده شده که اضطراب امتحان با بالا رفتن سن، افزایش می‌یابد (۹،۱۲)؛ اگر چه در همه مطالعات این ارتباط دیده نشده است (۱۳،۱۴). اقلیت‌های نژادی و کسانی که سطح اجتماعی- اقتصادی پایین دارند، مستعد فشارهای روانی به خصوص اضطراب امتحان هستند (۱۵،۱۶).

دانش‌آموزان با هوش بالا بهتر از همسالان باهوش متوسط یا پایین انطباق می‌یابند و همین امر باعث می‌شود که بر اضطراب خود غلبه یافته، راه حل مناسب را انتخاب کنند و واکنش مناسب نشان دهند؛ چنان‌که در بعضی از مطالعات ارتباط معکوسی بین اضطراب امتحان و هوش یافت گردیده است (۱۷).

یکی از مواردی که بسیار مورد تحقیق قرار گرفته، نقش جنس در اضطراب امتحان است. در بعضی مطالعات سطح بالاتری از اضطراب در میان دخترها نسبت به پسرها گزارش شده است (۲۰-۱۸،۱۶،۱۵)؛ گر چه در همه مطالعات این نتیجه تکرار نشده است (۲۱).

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.17352029.1387.6.1.4.0]

www.mui.ac.ir

اضطراب از امتحان به پدیده گسترده‌ای تبدیل شده و به نظر می‌رسد که امروزه بسیار شایع‌تر از قبل گردیده است که شاید به علت پر رنگ شدن نقش امتحان در نظام آموزشی باشد (۲۲). حتی برخی از دانش‌آموزان به علت این نوع اضطراب اقدام به خودکشی نیز کرده‌اند (۲). به طور معمول معلم‌ها سعی می‌کنند عوامل دخیل در اختلاف بین توانایی بالقوه دانش‌آموز و عملکرد واقعی او را بیابند. یکی از این عوامل می‌تواند اضطراب امتحان باشد. بحث زیادی در مورد اثر اضطراب روی عملکرد تحصیلی و نمره بوده است. مقدار کم اضطراب می‌تواند مانند یک منبع برانگیزاننده برای بهبود عملکرد باشد، در حالی‌که اضطراب زیاد موجب اختلال در تمرکز، دقت، به یاد سپاری و یادآوری افراد می‌شود. بعضی از محققین دریافتند که بین اضطراب امتحان و عملکرد تحصیلی ارتباط منفی وجود دارد؛ با بالا رفتن اضطراب به علت وجود افکار مزاحم که ارتباط منطقی با موضوع ندارد توجه به مطالب کم شده، در نهایت فرایند یادگیری کم می‌گردد (۴،۲۰،۲۱)؛ گر چه این یافته در مطالعات دیگر تأیید نشده است و معتقد هستند که اضطراب بیشتر زاییده عملکرد پایین است تا علت آن (۲۶-۲۳). باید پذیرفت که یک ارتباط دو سویه بین عملکرد و اضطراب وجود دارد. با توجه به مشکلاتی که اضطراب امتحان به بار می‌آورد و تأثیری که می‌تواند بر عملکرد افراد داشته باشد، بررسی عوامل مؤثر در آن مفید به نظر می‌رسد. این پژوهش بر آن بود تا عوامل مؤثر در اضطراب امتحان را بررسی کرده، در نهایت به ارتباط این نوع اضطراب با ناحیه آموزش و پرورش، سن والدین، تعداد دانش‌آموزان کلاس، وضعیت ازدواج والدین، نوع واکنش والدین و مدرسه به وضعیت تحصیلی دانش‌آموز و تعداد مراجعه‌ی والدین به مدرسه پی ببرد.

مواد و روش‌ها

مطالعه حاضر به روش توصیفی- تحلیلی و از نوع مقطعی در جامعه پژوهشی دانش‌آموزان دختر و پسر پایه دوم دبیرستان شهر شیراز در سال تحصیلی ۸۷-۸۶ بود. نمونه‌گیری به روش خوشه‌ای چند مرحله‌ای و با تعداد ۵۱۲ نفر (دختر و پسر)، بر اساس محاسبه به‌عمل آمده، انجام شد. پس از هماهنگی با اداره آموزش و پرورش استان فارس و اخذ توافق آنها، به مدارس مراجعه و با توضیح اهمیت موضوع برای دانش‌آموزان و اطمینان به محرمانه ماندن اطلاعات آنها اقدام به تکمیل پرسش‌نامه‌ها شد.

حدود ۱۰/۵٪ (۵۴ نفر) در دبیرستان‌های تیزهوشان، ۷۳٪ (۳۷۴ نفر) از دبیرستان‌های دولتی و ۱۶/۴٪ (۸۴ نفر) در دبیرستان‌های خصوصی مشغول به تحصیل بودند.

ابزارهای اندازه‌گیری

آزمون اضطراب امتحان اسپیلبرگر و پرسش‌نامه مشخصات فردی دانش‌آموزان که هر دو هم‌زمان و در ساعات درسی و محیط مدرسه در اختیار دانش‌آموزان گذاشته شد، ابزارهای جمع‌آوری در اطلاعات این تحقیق بودند. آزمون امتحان اسپیلبرگر (Spielboger Test Anxiety Inventory :STAI) یک آزمون ۳۲ سؤالی بود که ۱۲ سؤال آن به علت تشابه و کم ارزش بودن توسط مؤلف (اسپیلبرگر) حذف گردید و ۲۰ سؤال باقی‌مانده به دو دسته، ۹ سؤال مربوط به جزء نگرانی یا شناختی (W) و ۱۱ سؤال مربوط به جزء هیجانی یا جسمی (E) تقسیم شده است. ضریب پایایی کل، جزء نگرانی و جزء هیجانی به ترتیب ۰/۹۴، ۰/۸۶ و ۰/۹۰ از طریق محاسبه همسانی درونی آزمون از سوی مؤلف گزارش شده است (۲۰). شیوه‌ی امتیاز دهی به این صورت است که نمره یک برای گزینه خیلی کم، نمره دو برای گزینه کم، نمره سه برای گزینه زیاد و نمره چهار برای گزینه خیلی زیاد در نظر گرفته شده است. هر دو نمره اضطراب جسمی و شناختی برای هر دانش‌آموز همراه با نمره کلی در اضطراب امتحان محاسبه می‌گردد. محقق در پژوهشی بر جمعیت مشابه (۵۲ نفر) از طریق آزمون،آزمون مجدد ضریب پایایی ۰/۸۹ را به دست آورد (۲۷). یک پرسش‌نامه نیز در مورد مشخصات فردی دانش‌آموز حاوی اطلاعات مربوط به سن، جنس، نوع مدرسه (دولتی، خصوصی و یا تیز هوشان) و تعداد

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.17352029.1387.6.1.4.0]
www.mui.ac.ir

دانش‌آموزان کلاس، وضعیت خانوادگی، تحصیلات و سن والدین و واکنش والدین و مدرسه به پیشرفت و افت تحصیلی دانش‌آموز تحت نظر استادان روانشناسی و روانپزشکی طراحی شد. برای بررسی صحت گفتار دانش‌آموزان از مقایسه نمره واقعی (اعلام شده توسط مدرسه) با نمره اعلام شده توسط دانش‌آموزان در تعدادی از آنها (۹۶ نفر) و سپس آزمون t برای مقایسه میانگین‌ها استفاده گردید، به طوری که میانگین نمره واقعی ۱۶/۶۱ و میانگین نمره اعلام شده توسط دانش‌آموز ۱۷/۰۴ بود که این اختلاف قابل توجه نمی‌باشد ($t = ۰/۶۸$ و $P = ۰/۳۱۹$).

در نهایت داده‌های خام با نرم‌افزار $SPSS_{11}$ و با آزمون آماری t برای مقایسه میانگین‌های مستقل، آزمون ضریب همبستگی پیرسون و ANOVA مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

جدول شماره ۱ حاکی از یافته‌های توصیفی متغیر اضطراب امتحان در دو جنس به همراه نتایج آزمون t می‌باشد.

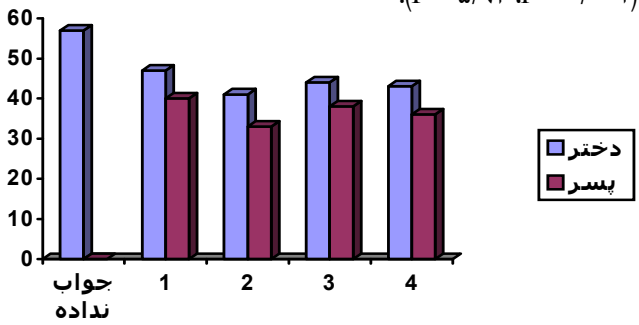
جدول ۱: مقایسه میانگین اضطراب امتحان به همراه اجزای آن بین دو جنس

مقیاس‌های اضطراب	جنس	میانگین ±انحراف معیار	t	P
شناختی	دختر	۲۰/۲۵ ± ۶/۸۱	۵/۳۴	۰/۰۰۱
	پسر	۱۸/۴۴ ± ۵/۱۶		
جسمی	دختر	۲۲/۹۷ ± ۷/۳۳	۵/۳۴	< ۰/۰۰۱
	پسر	۱۹/۷۴ ± ۵/۶۴		
کل	دختر	۴۳/۲۱ ± ۱۳/۳	۵/۳۴	< ۰/۰۰۱
	پسر	۳۸/۲۹ ± ۱۰/۱۵		

بر اساس یافته‌های جدول فوق تفاوت دختران و پسران از نظر سطح اضطراب با اجزا مورد سنجش توسط پرسش‌نامه اسپیلبرگر در سطح $P < ۰/۰۵$ معنی‌دار بود.

بر اساس نتایج آزمون تحلیل واریانس تک‌عاملی برای مقایسه نواحی چهارگانه آموزش و پرورش از نظر نمرات اضطراب امتحان، از نظر سطح اضطراب امتحان کل، بین این نواحی تفاوت معنی‌داری مشاهده شد ($F = ۵/۹۲$ ،$P = ۰/۰۰۱$).

با اجرا ی آزمون دانکن برای مقایسه جفت جفت نواحی آموزش و پرورش با اضطراب امتحان، نتیجه به دست آمده حاکی از بالاتر بودن میانگین نمره اضطراب امتحان در ناحیه یک آموزش و پرورش (۴۴/۲۱) نسبت به میانگین این نمره در سه ناحیه دیگر شامل ناحیه دو (۴۱/۳۹)، ناحیه سه (۳۹/۰۹) و ناحیه چهار (۳۸/۸۵) بود (نمودار ۱).

نمودار ۱: نمودار میله‌ای مقایسه‌ای برای نمره اضطراب امتحان کل و نواحی چهارگانه آموزش و پرورش به تفکیک جنسیت در دانش‌آموزان

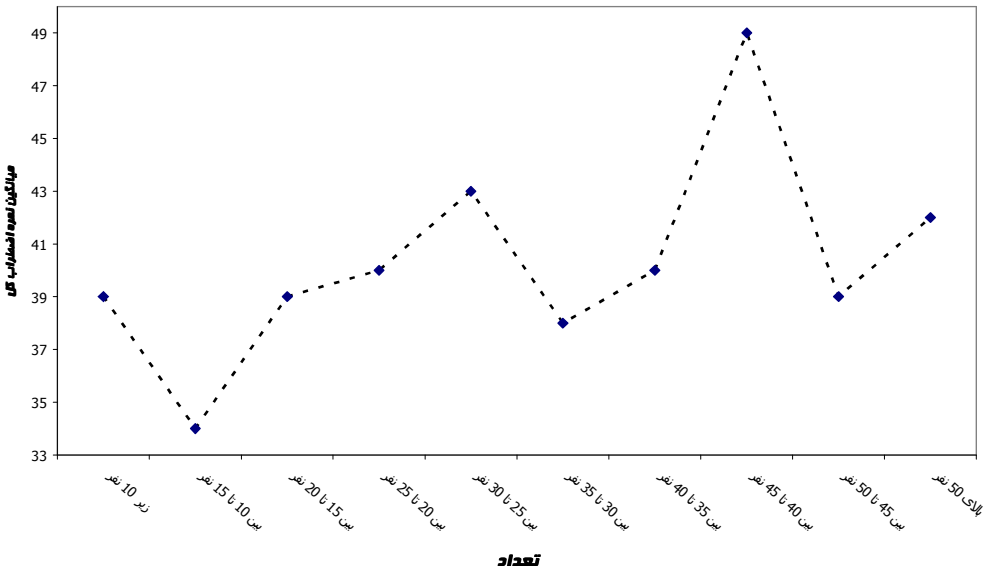
[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.17352029.1387.6.1.4.0]
www.mui.ac.ir

جدول ۲: ضرایب همبستگی برای میزان ارتباط بین اضطراب امتحان در دانش‌آموز با سن والدین

نوع اضطراب	سن	ضریب همبستگی	p	تعداد
نمره اضطراب جسمی	سن پدر	۰/۰۰۰	۰/۹۹۳	۴۹۴
	سن مادر	−۰/۰۵۸	۰/۱۹۴	۵۰۶
نمره اضطراب شناختی	سن پدر	−۰/۰۳۱	۰/۴۹۴	۴۹۴
	سن مادر	−۰/۰۴۳	۰/۳۳۱	۵۰۶
نمره اضطراب کل	سن پدر	−۰/۰۳۱	۰/۷۶۱	۴۹۴
	سن مادر	−۰/۰۵۲	۰/۲۴۵	۵۰۶

با استفاده از آزمون پیرسون (جدول ۲) مشخص گردید که بین سن پدر با اضطراب امتحان جسمی (P = ۰/۹۹، r < ۰/۰۱)، اضطراب امتحان شناختی (P = ۰/۴۹، r = −۰/۰۳) و اضطراب کل (P = ۰/۷۶، r = −۰/۰۳) ارتباط معنی‌داری وجود ندارد. آزمون پیرسون برای بررسی ارتباط بین اضطراب امتحان و سن مادر استفاده گردید و مشاهده شد که ارتباط بین سن مادر و اضطراب جسمی (P = ۰/۱۹، r = −۰/۰۶) و اضطراب امتحان شناختی (P = ۰/۳۳، r = −۰/۰۴) و اضطراب امتحان کل (P = ۰/۲۴، r = −۰/۰۵) معنی‌دار نمی‌باشد، ولی چنان‌که ملاحظه می‌شود همبستگی ضعیف و معکوسی بین سن والدین و اضطراب امتحان وجود داشت که با بالارفتن سن والدین میزان اضطراب امتحان پایین می‌آید.

با استفاده از آزمون پیرسون برای بررسی ارتباط بین اضطراب امتحان و تعداد دانش‌آموزان کلاس مشخص گردید که ارتباط معنی‌داری بین اضطراب جسمی (P < ۰/۰۰۱ و r = ۰/۱۶۲)، اضطراب شناختی (P = ۰/۰۰۷، r = ۰/۱۱) و اضطراب امتحان کل (P = ۰/۰۰۱، r = ۰/۱۴۵) با تعداد دانش‌آموزان کلاس وجود دارد. این ارتباط‌ها همگی مثبت بود و با افزایش تعداد دانش‌آموزان، اضطراب امتحان نیز بالا می‌رفت (نمودار ۲).

نمودار ۲: مقایسه میانگین نمرات اضطراب جسمی به تفکیک تعداد دانش‌آموزان

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.17352029.1387.6.1.4.0]
www.mui.ac.ir

برای بررسی وضعیت زندگی مشترک والدین این وضعیت به ۶ گروه تقسیم شد. گروه اول، والدینی که بدون مشکل با هم زندگی می‌کردند؛ گروه دوم، پدر و مادرانی که با مشکل با هم زندگی می‌کردند؛ گروه سوم، والدینی که بدون طلاق در حال متارکه و جدایی بودند؛ گروه چهارم، والدینی که از هم جدا شده و طلاق گرفته بودند؛ گروه پنجم، وضعیتی که یکی از والدین فوت شده بود؛ و گروه آخر، وضعیتی که پدر و مادر هر دو فوت شده بودند. داده‌های این بخش به دلیل بی‌میلی دانش‌آموزان به بیان واقعیت زندگی خانوادگی چندان مورد اعتماد نیست. با این وجود تحلیل واریانس یک‌طرفه برای مقایسه بین اضطراب امتحان و وضعیت زندگی مشترک والدین دانش‌آموزان، بیانگر عدم ارتباط معنی‌دار بین اضطراب جسمی (P = ۰/۶۴، F = ۰/۶۶)، اضطراب شناختی (P = ۰/۱۶، F = ۱/۶ و اضطراب کل امتحان (P = ۰/۴۱، F = ۱/۰۱) با وضعیت زندگی مشترک والدین بود.

واکنش والدین در مقابل وضعیت تحصیلی و یا افت تحصیلی فرزندشان ممکن بود در یکی از مقوله‌های تشویق برای بهبود وضعیت، تذکر و توصیه، بی‌تفاوت بودن و یا تندی و شدت عمل باشد. تحلیل واریانس یک‌طرفه برای بررسی ارتباط بین اضطراب امتحان و واکنش والدین نسبت به افت تحصیلی دانش‌آموز، حاکی از ارتباط واکنش والدین نسبت به وضعیت تحصیلی دانش‌آموز با اضطراب جسمی بود (P = ۰/۰۲، F = ۳/۱۷). این ارتباط با اضطراب شناختی (P < ۰/۰۱، F = ۷/۰۸) و اضطراب کل امتحان (P = ۰/۰۰۱، F = ۵/۴۶) نیز معنی‌دار شناخته شد. اجرای آزمون تعقیبی دانکن برای مقایسه انواع واکنش والدین و اضطراب امتحان نشان داد که بیشترین میانگین نمره اضطراب در واکنش تند و شدید (۴۶/۴۰) و کمترین آن در واکنش تشویق‌آمیز (۳۸/۶۲) بود.

کنترلی که والدین نسبت به عملکرد تحصیلی دانش‌آموزان داشتند با تعداد مراجعه آنها به مدرسه شامل عدم مراجعه والدین به مدرسه، مراجعه با دعوت، مراجعه گاه‌گاهی و مراجعه مرتب هر یکی دو ماه نیز مورد ارزیابی قرارگرفت. تحلیل واریانس‌یک طرفه مشخص کرد، ارتباط معنی‌داری بین مراجعه والدین به مدرسه و اضطراب جسمی (P =۰ /۷۹، F = ۰/۳۵)، اضطراب شناختی (P = ۰/۹۷، F = ۰/۰۸) و اضطراب کل (P = ۰/۹۹، F = ۰/۰۴) وجود نداشت.

نقش مدرسه در ایجاد اضطراب امتحان نیز مورد ارزیابی قرار گرفت. واکنش مدرسه می‌تواند به صورت تشویق برای بهبود وضعیت، تذکر و توصیه، بی‌تفاوت بودن و در نهایت برخورد تند و شدید در مورد نمره پایین باشد. تحلیل واریانس یک‌طرفه حاکی از عدم ارتباط معنی‌دار واکنش مدرسه با اضطراب امتحان جسمی (P = ۰/۱۱، F = ۲/۰۲) بود؛ این در حالی است که با اضطراب شناختی (P = ۰/۰۲، F = ۳/۱۶) و با اضطراب کل ارتباط معنی‌دار داشت (P = ۰/۰۳، F = ۲/۹). آزمون دانکن برای مقایسه نوع واکنش مدرسه و اضطراب امتحان بیانگر بالاتر بودن میانگین اضطراب در واکنش تند و شدید (۴۵/۲۶) و کمتر بودن میانگین در واکنش تشویق‌آمیز (۳۹/۴۱) بود.

بحث و نتیجه‌گیری

در راستای هدف اصلی این مطالعه یعنی تعیین ارتباط بین عوامل مختلف (خانه و مدرسه) و اضطراب امتحان، یافته‌ها مبین نکات زیر بود.

نواحی مختلف آموزش و پرورش در شیراز، در عمل نوعی تقسیم اجتماعی- اقتصادی خانواده‌های دانش‌آموزان می‌باشد و وجود معدود مدارس با کیفیت مناسب و کادر آموزشی و اداری قوی نمی‌تواند به این تقسیم‌بندی خلل قابل توجهی وارد آورد. بر این اساس دانش‌آموزان در نواحی یک و دو از وضعیت اقتصادی- اجتماعی مناسب‌تری نسبت به دو ناحیه دیگر برخوردار بوده، ناحیه سه نیز وضعیت بهتری نسبت به ناحیه چهار دارا بود. در این بررسی نمره اضطراب امتحان در دانش‌آموزان ناحیه یک آموزش و پرورش از سه ناحیه دیگر بالاتر بود. این نتایج با یافته‌های تحقیقات دیگر (۱۵،۱۶) که مبین سطوح بالای اضطراب در گروه‌های با وضعیت اقتصادی- اجتماعی پایین‌تر بود، هم‌خوانی نداشت.

از نظر تعداد دانش‌آموزان کلاس، ارتباط معنی‌دار و مثبتی

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.17352029.1387.6.1.4.0]
www.mui.ac.ir

بین این متغیر و اضطراب امتحان وجود داشت. به این ترتیب که در کلاس‌هایی که تعداد دانش‌آموزان بیشتر بودند، نمره اضطراب امتحان نیز بالاتر بود. اثری که تعداد دانش‌آموزان بر اضطراب ایشان دارد ممکن است به علت بالا بودن هیجان و شلوغی کلاس باشد و یا این که مدارسی که شاگردان کمتری دارند، احتمال می‌رود رسیدگی بیشتری معمول دارند. با توجه به وجود فاکتورهای مختلف، این امر به تنهایی قابل پیش‌بینی نبود.

در واکنش تند و شدید مدرسه نسبت به افت و عملکرد تحصیلی، نمره اضطراب امتحان بالا می‌رود. در یک مطالعه، اثر اخطار مشکل بودن امتحان (قبل از برگزاری آن) مورد ارزیابی قرار گرفت و این نتیجه به‌دست آمد که این اخطار در دانش‌آموزانی که سطح اضطرابشان پایین است، باعث بهبودی عملکرد و در دانش‌آموزانی که سطح اضطرابشان بالا است، منجربه بدتر شدن کارآیی خواهد شد. بنابراین خود مدرسه هم می‌تواند برای بچه‌های مستعد این اضطراب را ایجاد کند (۲۸).

در میان متغیرهای مربوط به خانواده بین سن والدین (پدر و مادر) و اضطراب امتحان رابطه معنی‌داری وجود نداشت. همچنین، گر چه تصور می‌شد مشکلات خانوادگی و طلاق باعث افزایش اضطراب در فرزندان بشود (۱۳) ولی با توجه به داده‌ها، دیده شد که وضعیت زندگی مشترک والدین ارتباط معنی‌داری با اضطراب امتحان فرزندان آنان نداشت. داده‌های به دست آمده در این بخش چندان مورد اعتماد نیست و احتمال می‌رود نوجوانان تمایلی به بیان واقعیت زندگی خانوادگی از خود نشان نداده باشند. همچنین ارتباط بین تعداد مراجعه والدین به مدرسه و اضطراب امتحان معنی‌دار نبود.

از نظر واکنش والدین به وضعیت تحصیلی فرزندانشان، میانگین اضطراب امتحان هنگامی که والدین واکنش تند و شدید نشان می‌دادند، نسبت به سایر موارد به نحو قابل توجهی بالاتر بود و کمترین اضطراب در واکنش تشویقی والدین مشاهده شد. این امر از پیش قابل انتظار بود، چنانچه رابطه والدین با نوجوانان هنگامی که این رابطه حمایت‌کننده باشد و به آنها اجازه اشتباه کردن و یادگیری از اشتباهات را بدهد، رابطه‌ی مناسب به شمار می‌رود که باعث تکامل فرد می‌شود. ارتباطی محکم، در عین حال قابل انعطاف که از جمله ویژگی‌های سبک فرزند پروری مقتدرانه (Authoritative) محسوب می‌گردد (۲۹). این رابطه مانند رابطه واکنش مدرسه با اضطراب امتحان بود با این تفاوت که ارزش P در مورد واکنش والدین کمتر و میانگین نمرات بالاتر بود. لذا واکنش والدین مؤثرتر از واکنش مدرسه می‌باشد.

از مجموع یافته‌ها در تأیید نتایج پژوهش‌های مشابه می‌توان نتیجه گرفت که اضطراب، یک هیجان مؤثر بر عملکرد فرد به‌ویژه دانش‌آموزان اعم از دختر و پسر می‌باشد که عوامل فردی– اجتماعی و زیستی در پدید آمدن آن دخالت دارد و لازم است با پیش‌گیری و یا درمان مناسب آن به ارتقای سطح عملکرد دانش‌آموزان پرداخت. علاوه بر آن، با درمان اضطراب امتحان در سنین کودکی و نوجوانی می‌توان مانع از تعمیم آن به حوزه‌های دیگر فعالیت در گستره زندگی و ارتقای کارکرد روانی– اجتماعی فرد شد.

سپاسگزاری

بدین‌وسیله از سازمان آموزش و پرورش استان فارس و کلیه دانش‌آموزان و معلمان محترم که در انجام این تحقیق مساعدت‌های لازم را فراهم نموده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری می‌شود.

References

1. Sadock BJ, Sadock VA. Anxiety disorders. Synopsis of Psychiatry. Philadelphia: Lippinctt William and Wilkins; 2003.p.609.
2. Keogh E, French CC. Test anxiety, evaluative stress, and susceptibility to distraction from threat. European Journal of Personality 2001; 15(2):123-41.

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-10]

[DOR: 20.1001.1.17352029.1387.6.1.4.0]

www.mui.ac.ir

3. Schutz PA, Davis HA. Emotions and self-regulation during test taking. Educational Psychologist 2000; 35:243-57.
4. Comunian AL. Anxiety, cognitive interference, and school performance of Italian children. Psychol Rep 1993; 73(3 Pt 1):747-54.
5. Gjesme T. Worry and emotionality components of test anxiety in relation to situational and personality determinants. Psychol Rep 1983; 52(1):267-80.
6. Liebert RM, Morris LW. Cognitive and emotional components of test anxiety: a distinction and some initial data. Psychol Rep 1967; 20(3):975-8.
7. Prins PJ, Hanewald GJ. Self-statements of test-anxious children: thought-listing and questionnaire approaches. J Consult Clin Psychol 1997; 65(3):440-7.
8. Many MA, Many WA. The relationship between self-esteem and anxiety in grades four through eight. Educational and Psychological Measurement 1975; 35:1017-21.
9. Akande A. Influence of urban-rural upbringing on Nigerian students' test anxiety. Psychol Rep 1990; 67(3 Pt 2):1261-2.
10. DeRosa A, Patalano F. Effects of familiar proctor on fifth and sixth grade students' test anxiety. Psychol Rep 1991; 68(1):103-13.
11. Plass JA, Hill KT. Children's achievement strategies and test performance: The role of time pressure, evaluation anxiety, and sex. Developmental Psychology 1986; 22:31-6.
12. Hodge GM, McCormick J, Elliott R. Examination-induced distress in a public examination at the completion of secondary schooling. Br J Educ Psychol 1997; 67 (Pt 2):185-97.
13. Call G, Beer J, Beer J. General and test anxiety, shyness, and grade point average of elementary school children of divorced and nondivorced parents. Psychol Rep 1994; 74(2):512-4.
14. Mwamwenda TS. Age and test anxiety among African university students. Percept Mot Skills 1993; 76(2):594.
15. Mehrabizadeh HM, Abolghasemi A, Najjarian B. Epidemiology of Test Anxiety and its relations with self-efficacy and Locus of control as moderated by the intelligence variable. Journal of Education and Psychology (Chamran University) 2000; 3:55-72.
16. Zeidner M, Safir MP. Sex, ethnic, and social differences in test anxiety among Israeli adolescents. J Genet Psychol 1989; 150(2):175-85.
17. Beer J. Depression, general anxiety, test anxiety, and rigidity of gifted junior high and high school children. Psychol Rep 1991; 69(3 Pt 2):1128-30.
18. Mehregan F, Najjarian B, Ahmadi A. Construction and validation of a scale for the measurement of Test Anxiety and examining its relationship with academic performance among chamran University students. Journal of Education and Psychology (Ferdosi University) 2002; 3:7-24.
19. Best JB, Stanford CA. Gender, grade point average, and test anxiety. Psychol Rep 1983; 52(3):892-4.
20. Spielberger CD, Gonzalez HP, Taylor CJ. Examination stress and test anxiety. In: Spielberger CD, Sarason IG, editors. Stress and anxiety. Washington, D.C: Wiley; 1980.
21. Mwamwenda TS. Gender differences in test anxiety among South African university students. Percept Mot Skills 1993; 76(2):554.
22. McDonald AS. The prevalence and effects of test anxiety in school children. Educational Psychology 2001; 21:89-101.
23. Mwamwenda TS. Test anxiety and academic achievement among South African university students. Psychol Rep 1994; 75(3 Pt 2):1593-4.
24. Covington MV, Omelich CL. "I knew it cold before the exam": A test of the anxiety-blockage hypothesis. Journal of Educational Psychology 1987; 79:393-400.
25. Klinger E. A consciousness-sampling analysis of test anxiety and performance. J Pers Soc Psychol 1984; 47(6):1376-90.
26. Zimmer JW, Hocevar DJ. Effects of massed versus distributed practice of test taking on achievement and test anxiety. Psychol Rep 1994; 74(3 Pt 1):915-9.
27. Mousavi V, Haghshenas H, Alishahi MJ. Effect of gender and performance school and school type on test anxiety among Iranian adolescents. Iranian Red Crescent Medical Journal 2008; 10(1):4-7.
28. Weber CJ, Bizer GY. The effects of immediate forewarning of test difficulty on test performance. J Gen Psychol 2006; 133(3):277-85.
29. King R. Adolescence. In: Lewis M, editor. Child and adolescent psychiatry: A comprehensive text book. Philadelphia: Lippincott Williams and Wilkins; 2003.p.336.

[Downloaded from rbs.mui.ac.ir on 2026-11-10]
[DOR: 20.1001.1.17352029.1387.6.1.4.0]
www.mui.ac.ir